

Med gravhøje som nabo

Lars Chr. Bentsen

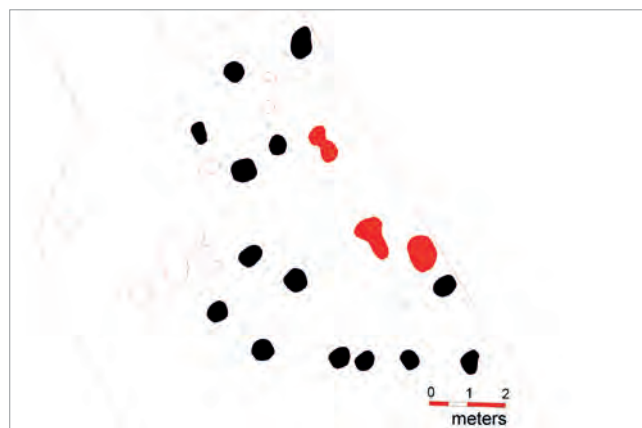
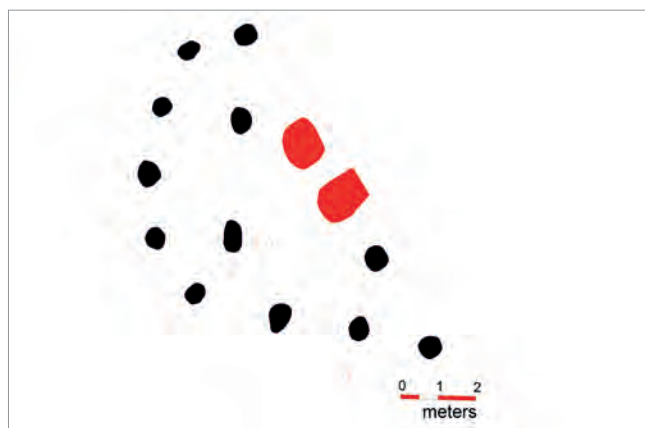
I vinteren 2008 blev det undertegnede, der fik fornøjelsen af at foretage de afsluttende, små udgravninger på det lange projekt forud for nedlæggelsen af jordkablet til havvindmølleparken Horns Rev 2¹. På den sidste del af den lange strækning, inden kabeltracéet forsvandt ud af museets ansvarsområde, var to gravhøje på forhånd udset til undersøgelse, da tracéet ville ødelægge dem – den ene er beskrevet i Niels Algreen Møllers artikel, og den anden berøres kort her. Søgegrøfterne i mellem og omkring de to gravhøje viste tre steder spor

i undergrunden, der blev gjort til genstand for en grundigere undersøgelse. Vi havde en begrænset bredde til rådighed, da vi naturligvis ikke kunne overskride den bredde, som tracéet til jordkablet dikterede. Det betød at grøfterne blev udvidet så meget som muligt de steder, hvor der var interessante anlæg i undergrunden, som ville blive ødelagt i forbindelse med nedlægningen af kablet.² I søgegrøfterne omkring de to udgravede høje fik vi tre spændende overraskelser i form af velbevarede bronzealderhuse. Det viste sig, at det som i dag er

virkelighed for mange landmænd og husejere – at de bor nabo til en gravhøj – også var virkelighed i oldtiden.

Huse på række

Bronzealderhuse er ikke så almindelige at finde i museets ansvarsområde, og glæden var derfor stor, da det lykkedes at lokalisere ikke mindre end tre huse med ét slag. Som nævnt ovenfor, var udgravningen begrænset af kabeltracéets bredde, og derfor kunne husene ikke dokumenteres i deres fulde længde.

Oversigtsplan over husene K1 og K2. Væg- og tagbærende stolper er markeret med sort. Med rød farve er markeret to store jordovne, som de også kaldes, der ligger inde i huset. Det er et typisk træk ved bronzealderhuse.³

I alle tre tilfælde blev husenes vestgavl dokumenteret samt en del af begge langvægge. Dermed er husenes bredde og form på gavlen fastlagt, hvilket i dette tilfælde bliver det væsentligste dateringskriterium, da der ikke blev fundet andet end ukarakteristiske sidskår af bronzealdergods. Husenes anseelige bredde (i alle tre tilfælde over 7,5 m) samt de runde gavle placerer dem med stor sandsynlighed i ældre bronzealder, dvs. fra 1800-900 f.Kr.

Et fjerde hus blev dokumenteret under den sydlige gravhøj, men her var kun de tagbærende stolper bevaret, og huset lå orienteret anderledes end de tre øvrige. Tre sæt og den nordvestre stolpe af et fjerde sæt blev dokumenteret. Også her var der en mangel på

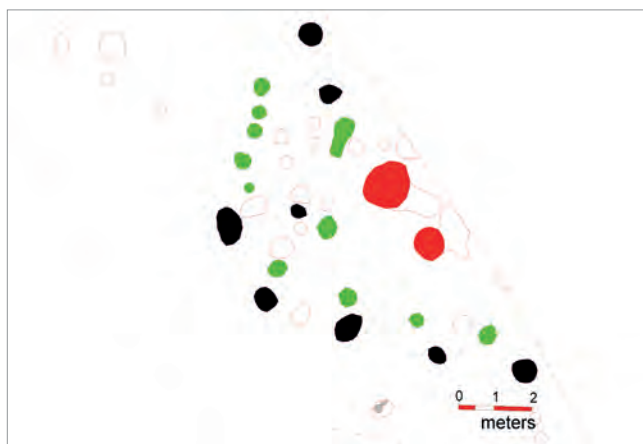
keramik, der kan datere huset nærmere end til ældre bronzealder. Typologisk passer huset fint ind i perioden, og for første gang i museets ansvarsområde fandt vi ved udgravningen af huset to såkaldte kældergruber. Kældergruber er et velkendt, men ikke almindeligt fænomen, hvor man inde i huset har gravet en eller flere store gruber, som må have været overdækket med et låg af træ.⁴ Gruberne har fungeret som opbevaringsrum til madvarer. Den ene kældergrube (den sydlige) kan med sikkerhed siges at have ligget inde i huset, mens den anden (den nordlige) ikke synes at ligge i et hus. Ydermere må denne nordlige kældergrube være anlagt efter huset er blevet nedbrudt, idet husets nordøstligste tagbærende

stolpe er forsvundet, da kældergruben blev gravet.⁵

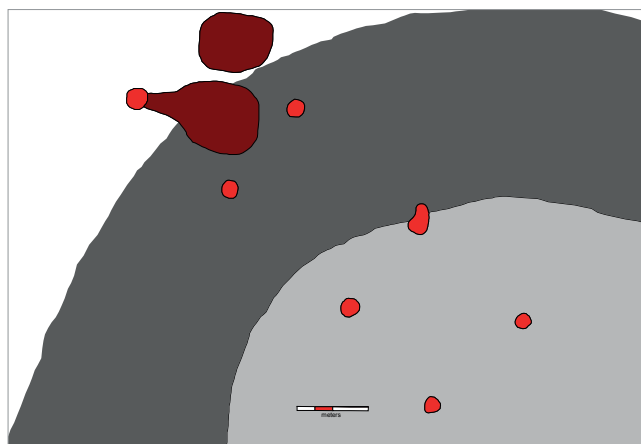
Alle fire huse er ganske typiske for ældre bronzealder, og dateringen kan der, trods mangel på gode daterende fund, ikke være tvivl om. Vi kender naturligvis ikke husenes længde, men særligt de meget brede huse fra ældre bronzealder kan være meget lange – helt op til 45-50 m.

En bronzealderlandsby?

Bronzealderbebyggelse findes stort set altid liggende som enkelte gårde, og selv om ældre bronzealders huse er sjældne i museets ansvarsområde, så er det mest interessante ved disse huse netop det faktum, at de er fundet i et meget begrænset område. Det store

Oversigtsplan over huset K3. Med sort og grønt er markeret to husfaser, eller muligvis to helt forskellige huse – hvor lang tid, der er gået mellem de to faser kan ikke afgøres. Med rødt er markeret to jordovne. Hvorvidt de tilhører det sorte eller det grønne hus kan ikke afgøres.

Plan af hus under gravhøj 1619: Med rødt er husets tagbærende stolper markeret. Kældergruberne er markeret med brun. De to grå plamager er gravhøjens fyld, der breder sig ud over hustomten.

De to kældergruber set i snit. Det er tydeligt, at gruberne først er blevet fyldt op med undergrundsmateriale, der var totalt fundtomt. Kun i grubernes øverste del lå lidt kulturlag tilbage, som indeholdt en del ukarakteristisk bronzealderkeramik. Foto: VAM/LCB.

spørgsmål er naturligvis, om vi er faldet over en hel bronzealderlandsby?

For at besvare det spørgsmål sikkert, er vi naturligvis nødt til at vide hvorvidt husene har eksisteret samtidig eller ej, og det kan blive meget svært. Selv ved hjælp af ¹⁴C-datering kan det være meget svært at afgøre med sikkerhed, da usikkerheden på selv de bedste resultater svinger med op til 75 år. Desuden er der en række andre kriterier, som skal være opfyldte før man kan tillade sig at tale om en egentlig landsby.

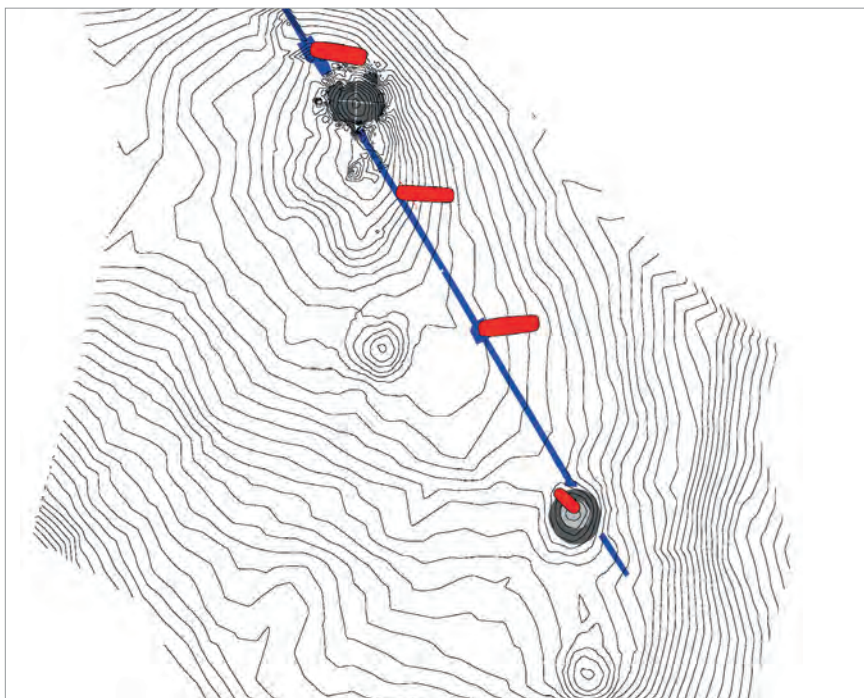
1. Over halvdelen af de selvstændige økonomiske enheder skal være baseret på landbrugsmæssig produktion.
2. Enhedernes produktion skal være af overvejende landbrugsmæssig karakter.

3. Der skal være mindst tre enheder baseret på landbrugsmæssig produktion.
4. Enhederne skal ligge indenfor en radius af 100 m.

Hvis man vurderer bebyggelsen på Brøndumsager ud fra disse kriterier, så kan vi ud fra det kendskab vi har til bronzealderen på stedet nu, ikke tale om en landsby ud fra ovenstående kriterier. Visse af kriterierne kan vi naturligvis ikke udgrave – vi ved principielt ikke om gårdene har været baseret på landbrugsmæssig produktion, men det er svært at forestille sig andet. Husenes placering højt i landskabet er meget typisk for ældre bronzealder. Husene er her markeret med rød farve, men det skal understreges at husenes længde er fiktiv.

Der er andre elementer, som normalt skal være til stede før en bebyggelse er en landsby – såsom hegn, struktureret bebyggelse mm., men det er elementer, der aldrig er dokumenteret for bronzealderens vedkommende. Det skal med i betragtningen, at vi i vores smalle søgegrøft har ramt fire bronzealderhuse, og det må altså betragtes som overvejende sandsynligt, at der er flere huse på marken.

Der er dog også forhold, der taler for at der kan være tale om en samtidig bebyggelse og måske en landsby. Ser man bort fra det sydligste hus, er husene orienteret ens. Der er ikke noget bemærkelsesværdigt i øst-vest orienterede huse – det var normen fra bronzealderen og frem gennem oldtidens øvrige perioder. Men husenes gavle ligger således på en næsten lige

Koteplan med de to udgravede gravhøjenes udstrækning markeret med gråt, bronzevalderhusenes formodede omrids med rødt samt kabeltracéet med blåt.

linje, der kunne antyde en form for strukturering af bebyggelsen. Ligeledes er de tre huses indbyrdes afstand næsten den samme, og den overordnede datering placerer alle huse i ældre bronzealder.

De tre nordligste huse ligger indenfor en radius af ca. 90 m, og på det punkt opfylder bebyggelsen altså et spatialt krav til en landsby. Ældre bronzealders meget store huse kan dog også anspre tanken om, at de økonomiske enheder

har været større i bronzealderen end i senere perioder, hvor vi er på mere sikker grund med landsby-begrebet. En meget stor del af gravhøjene i Danmark stammer fra ældre bronzealder, og at opføre en gravhøj er et ressourcerævende arbejde på alle plan. Rigdommen i ældre bronzealder stammer fra den landbrugsmæssige produktion, hvilket er endnu et forhold, der kan lede tanken hen på større enheder end man traditionelt arbejder med.

Der er altså samlet set forhold, der indikerer, at der kan være tale om en landsby fra ældre bronzealder, men det må understreges, at husene er dateret indenfor en periode på 900 år. I oldtiden havde et hus en levetid på 25-30 år, og alene det kan tale for, at der er en stor sandsynlighed for at husene ikke er samtidige.

Fremtiden på Brøndumsager

Der er ingen tvivl om, at der på Brøndumsager ligger essentiel viden gemt om bebyggelsesstrukturen i ældre bronzealder, og håbet er da også at Museet for Varde By og Omegn en gang i fremtiden får tid og midler til at foretage yderligere udgravninger for at forsøge at belyse nogle af de interessante spørgsmål, der er opstået. Kan det lade sig gøre at udskille økonomiske enheder? Kan det lade sig gøre at belyse en struktureret bebyggelse i en egentlig landsby? Kan husene dateres præcist nok til, at vi med sandsynlighed kan godtgøre om husene overhovedet er samtidige? Kan makrofosilanalyser bringe ny viden om kost og landbrug? Spørgsmålene er mange, og hvor mange svar der ligger gemt under mulden på Brøndumsager ved vi ikke, men vi vil forsøge at finde ud af det.

På Brøndumsager ligger mange gravhøje – og der har ligget flere end øjet i dag afslører. Gravhøjenes datering kender vi ikke præcist. Den nordligste af de gravhøje, der blev udgravet er dog i sin ældste fase dateret til

Arkæologer i sne: Februar 2009 måned bød ikke på de bedste arbejdsforhold for arkæologi. Museumsinspektør Lene B. Frandsen og stud. mag. Hemming Zaramella i snestormen.

Oversigtsbillede: Det absolut sidste billede taget på det lange Horns Rev 2-projekt. Fra syd ses den tildækkede søgegrøft i sneen. Den store sorte plamage i forgrunden er den sydligste af de udgravede gravhøje (VAM 1619), i midten ses en af udvidelserne omkring bronzealderhusene og i det fjerne ses jordbunkerne fra udgravningen af den nordligste gravhøj (VAM 1603).

enkeltgravskultur (2800-2400 f.Kr. – se Niels Algreen Møllers artikel i denne årbog), og der er sikkert flere enkeltgravshøje på marken. Bronzealderens bønder har altså boet i deres huse side om side, dels med forfædrenes grave, og men også med gravhøje fra deres egen tid – ganske som det er tilfældet i dag.

Noter

- 1 Undersøgelsen af kabeltracéet har museets journalnummer VAM 1533.
- 2 Udgravningen har journalnummer VAM 1620 og blev forestået af undertegnede med deltagelse af arkæologistuderende Hemming Zaramella, museumsinspektør Lene B. Frandsen samt en enkelt dag, museumsinspektør Jens G. Lauridsen midt i hans vinterferie.
- 3 Per Ethelberg *et al.*: *Det Sønderjyske Landbrugs Historie*. Sten- og bronzealder. Haderslev 2000, s. 176-179.
- 4 Per Ethelberg *et al.* (se ovenfor): s. 200-203.
- 5 Udgravningen af gravhøjen har journalnummer VAM 1619, og blev forestået af Erik Møller Jensen med deltagelse Hemming Zaramella, Sarah Gjerlevsen og undertegnede. Jeg er Erik Møller Jensen tak skyldig for at måtte bringe dele af udgravningens resultater samt dele af kortmaterialet.